

UOT 378.147

N.D.Səfərova
Naxçıvan Müəllimlər İnstitutu
nrseferova@gmail.com

İBTİDAİ SİNİF MÜƏLLİMLİYİ HAZIRLIĞINDA “RİYAZİYYAT VƏ ONUN TƏDRİSİ METODİKASI” FƏNNİNDƏN “SƏRBƏST İŞ” TAPŞIRIQLARININ VERİLMƏSİNƏ DAİR

<https://doi.org/10.30546/2520-2049.73.2.2025.210>

Açar sözlər: *ibtidai sinif, riyaziyyat, sərbəst iş, fəaliyyət, təlim nəticələri*

Tədqiqatın məqsədi “İbtidai sinif müəllimliyi” hazırlığında “İbtidai siniflərdə riyaziyyat və onun tədrisi metodikası” fənnindən “Sərbəst iş” tapşırıqlarını müəyyən etmək üçün xarakterik mövzuları müəyyən etmək və tapşırıq nümunələri seçməkdir. Tədqiqatın metodologiyasını proqramların, dərsliklərin, metodik vəsaitlərin, bu mövzuda yazılmış məqalələrin təhlili, müəllim, tələbə və məzunlarla müsahibə, anket sorğusu və eksperiment təşkil edir.

Ali təhsilin bakalavriatura səviyyəsində tələbənin qiymətləndirilməsində müstəqil iş saatına daxil olan “Sərbəst iş”i yerinə yetirməsinə görə ona 10-bala qədər qiymət verilir. Sərbəst iş tapşırıqlarının müəyyən olunması fənn müəlliminin öhdəsinə buraxılır. “İbtidai siniflərdə riyaziyyat və onun tədrisi metodikası” fənnindən verilmiş sərbəst iş tapşırıqları didaktik əhəmiyyət daşımaqla, tələbəni məqsədyönlü axtarışa, yaradıcılığa sövq etməli və fənnin təlim nəticələrinə uyğun olmalıdır.

Н.Д.Сафарова

О ДАЧЕ ЗАДАНИЙ «САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА» ПО ПРЕДМЕТУ «МАТЕМАТИКА И МЕТОДИКА ЕЕ ПРЕПОДАВАНИЯ» В ПОДГОТОВКЕ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Ключевые слова: *начальная школа, математика, самостоятельная работа, активность, результаты обучения*

Целью исследования является выявление характерных тем и подбор примеров заданий для определения заданий «Свободная работа» по предмету «Математика и методика ее преподавания в начальной школе» по направлению подготовки «Учитель начальных классов». Методология исследования состоит из анализа программ, учебников, методических пособий, статей, написанных по данной теме, интервью с преподавателями, студентами и выпускниками,

анкетирования и эксперимента. Темы заданий «свободной работы» должны быть разработаны преподавателем.

При оценке знаний студента бакалавриата высшего образования ему выставляется оценка до 10 баллов за выполнение «Свободной работы», которая включается в часы самостоятельной работы. Задания по свободной работе, предлагаемые по предмету «Математика и методика ее преподавания в начальных классах», должны иметь дидактическую значимость, побуждать учащегося к целенаправленному поиску и творчеству, соответствовать результатам обучения по предмету.

N.D.Safarova

ON THE GIVING OF "INDEPENDENT WORK" TASKS IN THE SUBJECT "MATHEMATICS AND ITS TEACHING METHODOLOGY" IN PRIMARY TEACHER TRAINING

Keywords: *elementary school, mathematics, independent work, activity, learning outcomes*

The object of the research is to define distinctive topics and to choose task models in order to determine “Free work” tasks from the subject “Maths and its teaching methods in primary classes” in the preparation of “Primary class teaching”. Programs, textbooks, methodic aids, analyses of articles written on this theme, interview carried with teachers, students and graduates, questionnaire and experiment form the methodology of the research. In the baccalaureate level of higher education, a student is marked with 10 points for fulfilling “Free work” that includes to the free work hours in student assessment. Subject teacher is responsible to define free work tasks. Free work tasks given from the subject “Maths and its teaching methods in primary classes” are of didactic importance, they should involve a student to expedient research, creativity, and correspond to teaching results.

Giriş

“İbtidai sinif müəllimliyi ixtisasının təhsil proqramında” [1] məcburi fənlərdən biri “İbtidai siniflərdə riyaziyyat və onun tədrisi metodikası” fənnidir. Çünki bu ixtisasın məzunları gələcək peşə fəaliyyətlərində riyaziyyat fənnini də tədris edəcəklər. Riyaziyyatın bir elm kimi, həm də gündəlik praktik həyatımızda rolu tədris proqramlarında, fənn proqramlarında, metodik ədəbiyyatlarda geniş şərh olunur [3 -17].

Bakalavr ixtisaslarının təsnifatında bu ixtisasın adı əvvəllər “İbtidai təhsilin pedaqogikası və metodikası” kimi olmuşdur. 2020-ci ildə dəyişdirilərək “İbtidai sinif müəllimliyi” adlandırılmışdır. İxtisasın proqramı minimum 240 (4 il) AKTS kreditdən ibarətdir. İxtisasın 2020-ci ilə qədərki təhsil proqramlarında “Riyaziyyatın ibtidai kursunun nəzəri əsasları” və “Riyaziyyatın

ibtidai kursunun tədrisi metodikası” ayrı-ayrı fənlər kimi yer alırdı. Dəyişiklikdən sonra bu iki fənn bir ad altında birləşdirilmiş və “İbtidai siniflərdə riyaziyyat və onun tədrisi metodikası” (16 kredit) fənni kimi müəyyən edilmişdir. Bu birləşmədən sonra fənnin məzmunu, həcmi, tədris üsul və vasitələrində də dəyişikliyin aparılması zərurətə çevrilmişdir. Müasir təhsil sistemində tədris və öyrənmə metodlarından- mühazirə, seminar, praktiki iş, təqdimat, müzakirə və s. ilə yanaşı müstəqil iş formasına geniş yer verilir. Müəllimin rəhbərliyi ilə tələbənin müstəqil işi mürəkkəb məsələlərin həllindən, ev tapşırıqlarının, kurs işlərinin (layihələrin), yoxlama işlərinin yerinə yetirilməsindən, hesabatların hazırlanmasından ibarət olub, xüsusi tərtib edilmiş cədvəllə həyata keçirilir və dərs cədvəlinə daxil edilmir [2]. Tələbənin sərbəst işi auditoriyadan kənar nəzərdə tutulmuş müstəqil işdir.

Ölkəmizdə tətbiq edilən 100 ballıq qiymətləndirmə [2] meyarlarına görə hər bir tədris fənnindən maksimum 10 bal tələbənin “Sərbəst iş”i yerinə yetirməsinə görə verilir. Hər bir fənnədən, o cümlədən riyaziyyatdan sərdəst iş mövzularının sayı, işlənmə forması, qiymətləndirmə meyarları bu fənni tədris edən müəllim tərəfindən müəyyən edilməlidir.

Tədqiqatın obyektı - İbtidai sinif müəllimi hazırlığında “İbtidai siniflərdə riyaziyyat və onun tədrisi metodikası” fənnindən tədris və öyrənmə metodlarının tədqiqıdır. **Tədqiqatın predmeti** - “İbtidai siniflərdə riyaziyyat və onun tədrisi metodikası” fənnindən “Sərbəst iş” mövzularının tədris və öyrənməyə əhəmiyyətli nümunələrinin təyin edilməsidir. **Tədqiqatın məqsədi** - “İbtidai siniflərin riyaziyyat və onun tədrisi metodikası” fənnindən xarakterik mövzular və onlara uyğun “Sərbəst iş” tapşırıqlarına nümunələrin hazırlanmasıdır. Məqsədə nail olmaq üçün “İbtidai siniflərdə riyaziyyat və onun tədrisi metodikası” fənnindən müstəqil işin tərkib hissəsi olan “Sərbəst iş” tapşırıqlarının verilməsi, qiymətləndirmə meyarları, bu istiqamətdə yazılmış metodik vəsait və məqalələr, qabaqcıl təcrübə, müsahibə, dəyirmi masa, eksperiment və s. vəzifələr müəyyənləşdirilmiş və yerinə yetirilmişdir.

Tədqiqatın fərziyəsi ondan ibarətdir ki, “Riyaziyyat və onun tədrisi metodikası” fənninin tədrisi prosesində tələbənin müstəqil işinin tərkib hissəsi olan “Sərbəst iş” tapşırıqları xarakterik mövzulara uyğun seçilərsə və tədqiqatyönümlü olarsa;

- tələbələr riyaziyyatdan yazılı və şifahi nitq qabiliyyətlərinin artmasına,

- sərbəst təhlillər aparmaq, məqsədəuyğun tədris vasitələri hazırlamaq, tədris üsul və formalarını dərk etməklə onları təkmilləşdirmək və inkişaf etdirmək qabiliyyətləri formalaşar. Bununla onlar həm ali məktəb mərhələsində keyfiyyətli nailiyyətlər əldə edərlər, həm də gələcək peşə fəaliyyətlərində səmərəli nəticələr alarlar.

Tədqiqatın fərziyyəsi eksperimental yolla dəyərləndirilmiş və nəticələr çıxarılmışdır. Eksperiment ilkin yoxlama və qiymətləndirmə mərhələlərində həyata keçirilmişdir.

Material

Hər bir fənnin tədrisinin başlanğıcında tələbə bu fənnin praktik və nəzəri əhəmiyyətini, onun gələcək peşə fəaliyyətindəki rolunu anlamalıdır ki, qarşısında duran vəzifələri düzgün müəyyən edə bilsin. Tələbələrin gündəlik həyatımızda riyaziyyatın praktik əhəmiyyətini dərk etmələri üçün ilk “Sərbəst iş” tapşırıqları aşağıdakı kimi ola bilər:

1. Gün ərzində riyazi əməllərdən istifadəni esse şəklində təqdim edin. Nəticə yazın.

2. Riyaziyyatın digər elmlərlə əlaqəsi və onların inkişafındakı rolu haqqında qısa esse hazırlayın.

Tələbələrin nitqində elmi ifadələrlə yanaşı aforizmlər, məşhur insanlar tərəfindən ifadə olunan fikirlər və bayatılar, şeirlərin toplanması onun dünyagörüşünün genişlənməsində mühüm rola malikdir. Eyni zamanda bu materiallar gələcək peşə fəaliyyətləri üçün baza yaradır. Bu məqsədə xidmət edən “Sərbəst iş” tapşırıqları müəyyənləşdirmək olar. Məsələn;

1. Riyaziyyatın elmlər sistemində yeri və şəxsiyyətin inkişafındakı rolu haqqında aforizmlərin toplanması.

2. Xalqların həyatında atalar sözləri və zərb məsələləri geniş yayılmışdır. Onlar içərisində riyazi terminləri, aksiomları və qaydaları xatırladan deyimlər kifayət qədərdir. Məsələn, “Bir misqal dilini qoyub, bir batman başı ilə danışır”, “Arşın olmayan yerdə çərək də ölçüdür”, “Azdan az verərlər, çoxdan çox”, “Bir qoyundan iki dəri çıxmaz”... İçərisində riyazi qayda və qanunları xatırladan atalar sözləri və zərb məsələlərinin araşdırılması.

“Riyaziyyatın ibtidai kursunun məqsəd və məzmunu” mövzusu ilə əlaqəli ümumi anlayışlar auditoriyada verilir. Onun tam araşdırılması üçün çoxməqsədli “Sərbəst iş” tapşırıqları vermək olar. Məsələn;

1. Azərbaycan Respublikasının Ümumtəhsil Məktəbləri Üçün Riyaziyyat Fənni Üzrə Təhsil Proqramında (Kurikulu) (I-XI Siniflər) [3] “Riyaziyyat təliminin məzmununun” ibtidai siniflər üzrə təhlili.

2. Azərbaycan Respublikasının Ümumtəhsil Məktəbləri Üçün Riyaziyyat Fənni Üzrə Təhsil Proqramının (Kurikulu) (I-XI Siniflər) [3] “Təlim strategiyaları” üzrə təhlili.

3. Azərbaycan Respublikasının Ümumtəhsil Məktəbləri Üçün Riyaziyyat Fənni Üzrə Təhsil Proqramının (Kurikulu) (I-XI Siniflər) [3] əsas və alt-standartlar üzrə təhlili.

4. İnternet resurslarından istifadə edərək ən azı iki dövlətin ibtiai siniflər üçün riyaziyyat fənn kurikulumlarının təhlili [19-21].

5. İbtidai siniflərin [18] riyaziyyat dərslikləri ilə tanışlıq və bir neçə parametr üzrə araşdırılması.

“İbtidai siniflərdə riyaziyyatın tədrisi texnologiyaları” mövzusu ilə əlaqəli sərbəst iş tapşırıqları aşağıdakı kimi ola bilər;

1. “İbtidai sinif şagirdlərinə riyaziyyatın tədrisində didaktik metodlardan istifadənin əsas xüsusiyyətləri” mövzusunda esse.

2. “Təlim metodlarının ibtidai siniflərin riyaziyyat dərslərində istifadəsinin məqsəduyğunluğu” mövzusunda esse.

3. İbtidai sinif şagirdlərinə riyaziyyatın tədrisində istifadə olunan ən təsirli texnologiyalar və yaradıcı tətbiqetmənin yazılı əsaslandırılması.

“İbtidai siniflərdə riyaziyyatın tədrisi vasitələri” mövzusu ilə əlaqəli aşağıdakı kimi sərbəst iş tapşırıqları vermək olar olar;

1. Pedaqogika (didaktika) kursundan müxtəlif tədris vasitələrinin (dərslik, əyani vəsaitlər, texniki tədris vəsaitləri və s.) xüsusiyyətlərinin ibtidai məktəbdə riyaziyyat dərslərində istifadə nümunələri.

2. Riyaziyyatdan hər hansı bir rəqəmsal resursun əldə edilməsi, təhlili və üç meyar əsasında qiymətləndirilməsi (məzmun, metodika və kompüterdə həyata keçirilməsi imkanları).

“İbtidai siniflərdə riyaziyyat fənni üzrə təlim-tərbiyə işinin təşkilati formaları” mövzusu üzrə aşağıdakı kimi “Sərbəst iş” tapşırıqları vermək məqsəduyğundur:

1. Sinif-dərs formasının ibtidai siniflərdə nə üçün hələ də əsas forma olduğunun əsaslandırılması. Hər hansı dərs növünə uyğun planın hazırlanması.

2. Riyaziyyat dərslərinin təşkil formaları ilə əlaqəli metodik vəsaitlərdə, dərsliklərdə, internet səhifələrində yerləşdirilən nümunələrlə tanışlıq, onların müqayisəsi. Təklif olunan variantlardan daha uyğun olanın əsaslandırılması.

“Riyaziyyatdan qiymətləndirmə üsulları və qeydiyyatının aparılması” mövzusunə aid aşağıdakı kimi tapşırıqlar vermək olar:

1. İbtidai siniflərdə riyaziyyat dərslərində qiymətləndirmənin hansı formalarından istifadə əlverişlidir? İbtidai siniflərdə Riyaziyyatdan yazılı və şifahi qiymətləndirmənin xüsusiyyətləri hansılardır? İbtidai sinif şagirdinin yazılı işinin səliqəsiz yerinə yetirilməsinə görə qiymət azaldılırmı? Qiymətləndirmənin obyektivliyinə nail olmaq üçün hansı yolları təklif edə bilərsiniz? Cavablara uyğun slaydın tərtibi.

2. Ev tapşırığını yoxlamaq təkcə monitoring funksiyasını deyil, həm də öyrətmə funksiyasını yerinə yetirir. Sinifdə ev tapşırıqlarının yoxlanması üçün yaradıcı təkliflərin yazılı təqdimi.

3. Riyaziyyat dərsliklərində özünü qiymətləndirmə bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün tapşırıq nümunələrinin seçilməsi və qeydlərin aparılması.

4. Seçdiyiniz mövzu və ya bir bölmə üzrə test tərtibi və qiymətləndirmə meyarlarının tətbiqi.

5. Səhvlər üzərində iş üzrə tapşırıqlar və testi uğurla başa vurmuş şagirdlər üçün çətinliyi artırılmış bir neçə nümunənin hazırlanması.

“İbtidai siniflərdə riyaziyyatın tədrisinin xüsusi məsələləri” ilə əlaqəli tapşırıqların alt standartlara uyğun verilməsi tövsiyyə edilir. Məsələn, “Mənfi olmayan tam ədədlərin nömrələnməsinin öyrənilməsi üsulları” ilə əlaqədar aşağıdakı “Sərbəst iş” tapşırıqları vəmək məqsədəuyğundur;

1. “On” dairəsində ədəd haqqında dərs nümunəsinin hazırlanması.

2. “On dairəsində ədədlərin nömrələnməsi” mövzusunda test nümunəsinin tərtibi.

3. Natural sıradakı ədədlərin ardıcılığını mənimsəmək üçün 21–100 ədədlərinin nömrələnməsinin öyrənilməsi mərhələsində tətbiq olunan didaktik oyunlar. (Nümunə)

4. Hesab əməllərinin öyrədilməsində riyazi imlanın məqsədi və məqsədəuyğun bir imla mətnin hazırlanması.

5. İbtidai məktəb üçün riyaziyyat dərsliklərində “Çoxrəqəmli ədədlərin toplanması və çıxılması” mövzusunda toplamanın kommutativlik xassəsinin tətbiqi zamanı şifahi və yazılı hesablama bacarıqlarının inkişafı.

6. Aşağıdakı vurma və bölmə halları- sıfırı ədədə vurmaq; sıfırı ədədə bölmək;

sıfıra vurma; sıfıra bölmənin qeyri-mümkünlüyü- tədqiqatın aparılması.

“İbtidai siniflərdə mətnli məsələlərin həllinin öyrədilməsi metodikası” mövzusunun tədrisi zamanı aşağıdakı kimi “Sərbəst iş”lər vermək olar;

1. İbtidai sinif riyaziyyat dərsliklərində məsələnin sualını dəyişdirməklə mürəkkəb problemə çevrilə bilən sadə məsələlərin araşdırılması.

2. Dərslikdə verilən eyni suallı, lakin şərtləri fərqli olan mürəkkəb məsələlərin verilməsinin məqsədi.

3. İbtidai sinif şagirdlərinə “tərs məsələ” anlayışını izah etmək üçün istifadə olunan təlim üsulları.

4. “Məktəb həyatında ağac əkilməlidir. Yaradılmış birinci dəstə bu işi 3 saata, ikinci dəstə isə bu işi 6 sata yerinə yetirir. İki dəstə birlikdə bi işi neçə saatda yerinə yetirər?” Bu tip məsələlərin həlli zamanı yol verilən səhvlər və bu səhvlərin aradan qaldırılması üsulları.

“İbtidai məktəbdə cəbri materialın öyrənilməsi metodikası mövzusunda” metodoloji cəhətdən hesab edilir ki, “Cəbr və funksiyalar” məzmun xətti üzrə, şagirdlər “ədədlər arasında əlaqələrin ifadəsində, təsvirində, sadələşdirilməsində, məsələlərin həllində müvafiq simvollar, əməllər və xassələrdən istifadə edir; sadə tənlikləri həll edir; müxtəlif kəmiyyətlər (qiymət, miqdar, dəyər, sürət, zaman, gedilən yol, əmək məhsuldarlığı, işin müddəti, işin həcmi) arasında funksional asılılıqları ifadə edir və bu biliklərdən məsələ həllində istifadə edir” [18]. Cəbri material müstəqil bölmə kimi riyaziyyat

kurikulumunda vurğulanmır. Bu mövvzu ilə əlaqəli aşağıdakı kimi “Sərbəst iş” tapşırıqları vermək olar:

1. İbtidai siniflər üçün riyaziyyat dərsliklərinin məzmununun təhlili, hərfi ifadələr ilə tanışlıq zamanı istifadə olunan təlim metodları.

2. İbtidai məktəbdə cəbri materialın öyrənilməsinə dair dərslər vəsaitlərinin, məqalələrin və internet resurslarının təhlili.

3. “İfadə” termini hansı sinifdə tətbiq olunur? Şagirdlər hansı tapşırıqları yerinə yetirərkən “ifadə” anlayışını inkişaf etdirirlər?

4. İbtidai məktəb şagirdləri üçün “Cəbri materialın öyrənilməsi” mövzusunda testin hazırlanması (ifadələr, bərabərliklər, bərabərsizliklər, tənliklər).

“İbtidai məktəbdə həndəsi materialın öyrənilməsi metodikası” mövzusu ilə əlaqəli olaraq kurikulumda göstərilir ki, təlim nəticəsi olaraq, şagirdlər “fəzada qarşılıqlı vəziyyətini müəyyən edir, sadə fiqurları (nöqtə, parça, düz xətt, bucaq, üçbucaq, düzbucaqlı, kvadrat, dairə, kub) tanıyır, təsvir edir, onların bəzi xüsusiyyətlərini bilir, bu biliklər əsasında müqayisələr aparır və onlardan məsələ həllində istifadə edir” [18]. “Sərbəst iş” tapşırıqlar aşağıdakı kimi ola bilər:

1. Dərslərdə həndəsə elementləri ilə əlaqəli mövzuların təhlili.

2. Riyaziyyatdan dərslərdə və sinifdən kənar işlərdə həndəsi materialın məzmununun genişləndirilməsi imkanları.

3. Riyaziyyat dərslərindən çoxbucaqlıların elementləri, onların əsas və qeyri-əsas xüsusiyyətləri haqqında uşaqların təsəvvürlərinin formalaşmasında tapşırıqların seçilməsi.

“Ölçmə” mövzusu üzərində işləmək praktiki metoda əsaslanır. Kəmiyyətlərin öyrənilməsi ölçmə ilə sıx bağlıdır. Təlim nəticələrində nəzərdə tutulur ki, şagird “seçilmiş şərti ölçü vahidinin verilmiş kəmiyyətdə neçə dəfə yerləşdiyini müəyyənləşdirməklə ölçmə əməliyyatının mənasını başa düşür, vahidlər arasında əlaqə yarada bilir; kəmiyyətlərin ölçülməsində və müqayisəsində uyğun ölçü vahidləri və alətlərindən düzgün istifadə edir və bu biliklər əsasında riyazi və praktik işlərini yerinə yetirir; perimetri və sahə anlayışlarını başa düşür, bu biliklərdən praktik işlərin və işləmələrin yerinə yetirilməsində istifadə edir” [18]. Bu mövzuya uyğun “Sərbəst iş” tapşırıqları:

1. “Uzunluq, kütlə, həcm, sahə, vaxt, sürət kəmiyyətlərinin öyrədilməsi metodologiyası” mövzusunda esse.

2. İbtidai siniflərdə öyrədilən kəmiyyətlərdən biri üzrə (“Uzunluq”, “Kütlə”, “Sürət” və s.) testin hazırlanması.

3. Saatdan istifadə edərək vaxtı söyləmək bacarıqlarını gücləndirmək üçün didaktik oyunlar.

“Statistika və ehtimal” mövzusu üzrə kurikulumda göstərilir ki, şagird “məlumatları toplayır, sistemləşdirir və alınan nəticələri şərh edir, ehtimalla

bağlı bəzi ifadələri (mümkündür, qeyri- mümkündür, baş verə bilər, baş verə bilməz) bilir və onlardan sadə proqnozların verilməsində istifadə edir” [18]. Bu mövzuya uyğun “Sərbəst iş” tapşırıqları;

1. İbtidai təhsilin Riyaziyyat kurikulumunun “Statistika və ehtimal” məzmun xətti üzrə təhlili.

2. Riyaziyyat dərslərində verilmiş məlumatın mənalı oxunmasına yönəlmiş tapşırıqlar, söz məsələləri, qaydalar, riyaziyyat tarixindən məlumatlar və bu mətnlərə verilən sualların təhlili.

3. İbtidai məktəb şagirdlərində cədvələ məlumat daxil etmək bacarığını inkişaf etdirməyə yönəlmiş tapşırıqların hazırlanması və tarixi məlumatlar üzərində iş daxil etməklə onların şaxələndirilməsi.

4. Kiçik məktəblilər üçün hadisənin baş vermə ehtimalını müqayisə etmək üçün problemin seçilməsi və həlli.

“İbtidai siniflərdə riyaziyyatın tədrisi prosesində informasiya texnologiyalarından istifadə” mövzusu ilə əlaqəli olaraq “Sərbəst iş” tapşırıqlar aşağıdakı kimi ola bilər:

1. İnformasiya texnologiyalarından istifadə etməklə ibtidai sinif şagirdləri üçün riyaziyyat dərslərindən icmalın tərtibi və təqdimi.

2. İnformasiya texnologiyalarından istifadə etməklə ibtidai sinif şagirdləri üçün riyaziyyatdan sinifdənkənar işin tərtibi və təqdimi.

“Riyazi materialın öyrənilməsində varislik” (məktəbəqədər, ibtidai, ümumi təhsil) mövzusu üzrə müəhazirədə məlumat verilir. Bu mövzunun proqrama salınması onunla əlaqədardır ki, müxtəlif səviyyələrdə təhsildə varislik problemi ibtidai sinif müəllimi üçün xüsusi ilə aktualdır. Sinif müəllimlərinin fəaliyyətində bu faktı nəzərə almamaq sadəcə olaraq mümkün deyil. İbtidai məktəbdən orta məktəbə keçid dövründə adaptasiya dövrünün düzgün təşkili şagirdlər üçün xüsusilə vacibdir. Tələbələrin “Sərbəst işi” üçün tapşırıqlar aşağıdakı kimi ola bilər:

1. Məktəbəqədər təhsil kurikulumları ilə tanışlıq. Məktəbəqədər təhsilin məzmununun məktəbəqədər uşaqlarda elementar riyazi anlayışların formalaşmasına cavabdeh olan təhsil sahəsi. Məktəbəqədər təhsil kurikulumunda riyazi anlayışların daxil edilmə mərhələləri.

2. Ümumi orta təhsil səviyyəsi (V-IX siniflər) üzrə riyaziyyat kurikulumunun təhlili.

“İbtidai sinif riyaziyyat kursunun digər tədris fənləri ilə integrativ əlaqələri” mövzusu da günümüzdə xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Belə ki, riyaziyyatın tədrisi zamanı məktəb kurikulumuna uyğun olaraq bütün fənlər üzrə təlimin məzmununu nəzərə almaq lazımdır. Bu, ibtidai məktəb yaşlı uşağın zehni inkişafı baxımından son dərəcə vacibdir. Uşaqların təhsilinin məzmununun integrasiyasının nəticəsi bir fənnin öyrənilməsi çərçivəsində onlarda ayrı-ayrılıqda əldə edilə bilməyən yeni global anlayışların və

bacarıqların formalaşması olmalıdır. Tələbələrin “Sərbəst işi” üçün tapşırıq nümunələri:

1. Riyaziyyat dərslərlərində digər ibtidai sinif fənləri ilə integrativ əlaqə yaratmaq imkanları və bu əlaqələr daxilində işləmək yolları.

2. İnteqrasiya olunmuş dərslərin riyaziyyat dərsi əsasında digər fənlərlə əlaqəli inkişaf etdirilməsi.

“İbtidai məktəb şagirdinin riyaziyyatdan sinifdənkənar fəaliyyəti” mövzusu sinifdənkənar tədbirlərin ibtidai sinif şagirdləri üçün xüsusi əhəmiyyətə əsaslayır. Sinifdən kənar işlər şagirdlərdə mövzuya marağın oyadılmasında, mürəkkəb tapşırıqların həllində, qrup layihələrinin yaradılmasında və onlarla ünsiyyətin təşkilində geniş imkanlar yaradır. “Sərbəst işi” üçün tapşırıqlar:

1. Pedaqogika kursundan sinifdənkənar işlərin təşkilinin məqsədi, vəzifələri və prinsipləri. Sinifdənkənar tədbirlərin ümumilikdə ibtidai məktəbdə təhsilin müasir hədəfləri və riyaziyyatın öyrənilməsi məqsədinin müqayisəsi.

2. “İbtidai siniflərdə riyaziyyatdan sinifdənkənar işlər” mövzusunda materialın toplanması.

3. Ən müasir pedaqoji texnologiyalardan biri layihə əsaslı təlim texnologiyasının riyaziyyatın öyrənilməsində sinifdə və dərslənkənar fəaliyyətdə istifadəsi. Bu texnologiya ilə daha ətraflı tanışlıq və ibtidai məktəbdə riyaziyyatdan sinifdənkənar fəaliyyətlər üçün maraqlı layihələrin siyahısının tərtibi.

4. Bir rüb üçün ibtidai məktəbdə riyaziyyatdan sinifdənkənar işlərin proqramının hazırlanması.

5. İbtidai sinif şagirdləri üçün olimpiada tapşırıqları toplusunu hazırlanması. Həll yolları (əgər bir neçə variant mümkündürsə, hamısını daxil edin), cavabları və qiymətləndirmə meyarlarının təqdimi.

Pedaqoji eksperiment

Eksperiment iki mərhələdə aparılmışdır. Birinci mərhələ 2023-2024-cü tədris ilinin birinci semestri Naxçıvan Müəllimlər İnstitutunun “İbtidai sinif müəllimliyi” ixtisasında təhsil alan birinci və ikinci kurs tələbələrinin (I kurs- 60 tələbə, ikinci kurs 80 tələbə) “Riyaziyyat və onun tədrisi metodikası” fənnindən verilən “Sərbəst iş” mövzuları təhlil edildi. Tələbələrin yekun nəticələri çıxarıldı. Keyfiyyət faizi ortalama 21% təşkil edirdi. 2024-2025-ci tədris ilinin birinci semestrinin başlanğıcında (I və II kurslarda) hazırlanmış metodik sistem, suallar toplusu, hər bir suala uyğun izahat verildi və ədəbiyyat siyahısı təqdim edildi. Eksperimentdən sonra tələbələrin yekun nəticələri çıxarıldı (ortalama 28%) və keçən ilki nəticələrlə müqayisə edildi. Keyfiyyət faizində artım müşahidə olundu.

Nəticə

İbtidai siniflərdə riyaziyyat fənninin keyfiyyətli tədrisində və qarşıya qoyulmuş tədris məqsədinin yerinə yetirilməsində əsas rolu müəllim oynayır. İbtidai sinif müəllimi isə ali məktəblərdə hazırlanır. Müasir müəllim hazırlığında konspektləşdirilmiş (mühazirə, seminar, praktik məşğələ) təlim üsulları ilə yanaşı tələbələrə sərbəst təhlillər aparmağı, məqsədəuyğun tədris vasitələri hazırlamağı, tədris üsul və vasitələrini təkmilləşdirməyi aşılamaq lazımdır. Tələbələr riyaziyyatın əhəmiyyətini dərk etməli, onun inkişaf tarixini bilməlidir. İbtidai sinif müəllimi riyaziyyatın digər elmlərlə əlaqəsini görməli və gələcək peşə fəaliyyətində bundan istifadə etmək bacarığını inkişaf etdirməlidir. Müəllim metodik ədəbiyyatları, dərslikləri, bu istiqamətdə yazılmış məqalələri araşdırmalı və təhlil etməyi bacarmalıdır. Bütün bu bacarıq və vərdislərin formalaşmasında tələbələrin müstəqil iş zamanı “Sərbəst iş” mövzularının müəyyən metodiki sistem əsasında hazırlanması müstəsna əhəmiyyətə malikdir. Əgər “Sərbəst iş” tapşırıqları məqsədəuyğun uyğun tərtib olunarsa onda,

- İbtidai sinif müəllimliyi ixtisasında təhsil alan tələbələrdə riyaziyyatdan yazılı və şifahi nitq qabiliyyətləri inkişaf edər;
- Tələbələrdə sərbəst təhlillər aparmaq, məqsədəuyğun tədris vasitələri hazırlamaq, üsul və formaları təkmilləşdirmək bacarığı inkişaf edər;
- Riyaziyyatın əhəmiyyətini dərk edər, digər elmlərlə əlaqələndirər;
- Metodik ədəbiyyatları, dərslikləri, bu istiqamətdə yazılmış məqalələri araşdırmağı və təhlil etməyi bacarar;
- Təhsildə nailiyyətlər göstərməklə bərabər, gələcək iş prosesində daha səmərəli fəaliyyət göstərər.

ƏDƏBİYYAT

1. İbtidai sinif müəllimliyi ixtisasının-050107 “Təhsil Proqramı”, ARETN, 2020.
2. Ali təhsil müəssisələrinin bakalavriat və magistratura səviyyələrində, əsas (baza ali) tibb təhsilində kredit sistemi ilə tədrisin təşkili Qaydaları, Bakı, 2013.
3. Azərbaycan Respublikasının Ümumtəhsil Məktəbləri Üçün Riyaziyyat Fənni Üzrə Təhsil Proqramı (Kurikulu) (I-XI Siniflər), Bakı, 2013, 138 səh.
4. *Muradova N.L.* “İbtidai siniflərdə riyaziyyat və onun tədrisi metodikası” fənn Proqramı (bakalavr pilləsi üçün), Naxçıvan, 2021.
5. *Həmidov S.S.* Məktəbin ibtidai siniflərində riyaziyyatın tədrisi metodikası. Bakı, ADPU, 2008, 332 səh.

6. *Cəbrayilov B.S.* Riyaziyyat dərslərində cəbr və funksional asılılıqların propedevtikası (İbtidai sinif müəllimliyi ixtisası bakalavriatları üçün dərs vəsaiti) Bakı, ADPU, 2021.
7. *Balaşov Q.Q.* Riyaziyyatın ibtidai kursunun nəzəri əsasları-1; 2.(çalışmalar), (Dərs vəsaiti). Bakı, 2021, 136;138 səh.
8. *Muradova N.L.* Riyaziyyata giriş, Naxçıvan, 2024.
9. *Muradova N.L.* Çoxluqlar nəzəriyyəsi və riyazi məntiq elementləri, Proqram, Naxçıvan, “Məktəb” nəşriyyatı, 2024, 13 səh.
10. *Kazimov Z.F.* Riyaziyyatın ibtidai kursunun nəzəri əsasları. I hissə. Bakı, 2016.
11. *Əsədov M.X.* Riyaziyyatın ibtidai kursunun nəzəri əsasları (dərs vəsaiti). Bakı, ADPU, 2018, 240.
12. *Tağıyeva S.C-C.* Riyaziyyat təlimində qeyri-standart çalışmaların həllinin öyrədilməsi metodikası (çalışmalar həlli ilə) (I-IV siniflər), (dərs vəsaiti), Bakı, 2019.
13. *Медведская В.Н.* Дидактические материалы по методике преподавания математики в начальных классах. Brest, 2010.
14. *Бантова М.А., Бельтюкова Г.В.* Методика преподавания математики в начальных классах. Учебное пособие для учащихся школьных отделений пед. училищ. Просвещение, 1984, 335 с.
15. *Стойлова И.П., Пышкало А.М.* Основы начального курса математики. Москва, 1986.
16. *Махмутова Л.Г.* Методика обучения математике в начальной школе. учебно-практическое пособие, Челябинск, 2015.
17. <https://www.e-derslik.edu.az/portal/> Ümumtəhsil məktəblərinin I-IV sinifləri üçün Riyaziyyat dərslikəri.
18. <http://www.google.az/url?q=http://www.nctm.org/standards/&sa=U&ei=RCvLULOUCYLOtAaRx4HoBw&ved=0CBkQFjAD&usg=AFQjCNHZmvcMsP0GXaAyXxXBp26Eiw7Diw>
19. http://www.google.az/url?q=http://www.cde.ca.gov/be/st/ss/documents/mathstandards.pdf&sa=U&ei=RCvLULOUCYLOtAaRx4HoBw&ved=0CBcQFjAC&usg=AFQjCNEIH78JkKTj4YMP0L4qyo_ygSawBw
20. <http://www.google.az/url?q=http://www.ixl.com/standards/Anew-york&sa=U&ei=LC3LUNuWOsjU4QSiYGYCg&ved=0CCYQFjAGO EY&usg=AFQjCNGJtUHE2jv9hUkaBHyuscLwvwnwPsQ>

Redaksiyaya daxil olub 12.02.2025